

Nestor İskender ve İstanbul'un Türkler Tarafından Alınış Hikâyesi

Gamze Öksüz*

Fatih Yapıcı**

Öz

Bizans İmparatoru I. Konstantin'in ilk Hristiyan başkenti yaptığı ve Ortodoksluğun merkezi haline getirdiği İstanbul'un II. Mehmet tarafından fethedilmesi yeni bir çağı başlatacak kadar büyük bir dönüm noktası olmuştur. Fethin görgü tanıklarından Nestor İskender tarafından XV. yüzyılda yazıldığı düşünülen "Çar Şehrinin Öyküsü" adlı el yazması, Rus bilim dünyasında büyük ilgi uyandırmıştır. İstanbul'un fethiyle ilgili en eski Rusça eser olarak kabul edilen bu el yazmasında, tarihi gerçeklerle hayal gücü iç içe geçmiştir. İstanbul'un Hristiyanlığın merkeziyken Müslüman Türklerin eline geçmesiyle bir çeşit hayal kırıklığına uğrayan yazar, eserinde İstanbul'un kuruluşuyla ve kaderiyle ilgili efsanelere ve kehanetlere yer verirken, esas konuyu savaş sahnelerine ayırmıştır. Özellikle II. Mehmet'e ve Türklere karşı tarafı tutumunu açıkça ve sıklıkla dile getiren Nestor İskender, geçmişte bu şehir hakkındaki tüm kehanet ve efsanelerin gerçekleştiğini, dolayısıyla bundan sonraki kehanet olan İstanbul'un bir gün mutlaka Rusların eline geçeceği konusundaki istek ve dileğiyle eserini bitirmiştir.

Anahtar Kelimeler

İstanbul, fetih, II. Mehmet, Nestor İskender, kehanet

* Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü - Ankara / Türkiye
oksuzg@gazi.edu.tr

** Dr., Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü- Ankara / Türkiye
fyapici@gazi.edu.tr

Giriş

I. Konstantin (Büyük Konstantin) tarafından kurulup bir diğer Konstantin (XI. Konstantin Palaiologos) tarafından kaybedilen ve bin yılı aşkın bir süre başkent olarak varlığını sürdüren Konstantinopolis, gerek coğrafi gerekse siyasi konumu nedeniyle hem Batılı hem de Doğulu ülkelerin doğrudan ilgi alanına girdiğinden, bu şehrin Türkler tarafından alınış hikâyesi üzerine pek çok eser yazılmıştır. XV. yüzyılda merkezi devletleşme yolunda güçlenmeye başlayan Rusya için ise 'Çar Şehri' (Царьград) olarak adlandırılan İstanbul tarihin her döneminde ilgi odağı olmuş, milli bilincin gelişmesinde önemli rol oynayan Moskova/Üçüncü Roma teorisi nedeniyle bu ilgi fetihten sonra da artarak devam etmiştir. "1453 İstanbul Kuşatması" adlı derlemenin önsözünde Erhan Afyoncu'nun belirttiği gibi, İstanbul'un fethi Türk tarihi açısından çok büyük öneme sahip olmasına rağmen Aşıkpaşazade, Tursun Bey, İdris-i Bitlisî, Bihîştî, Anonim Tevârih-i Âl-i Osman, İbn Kemal, Enveri, Oruç Bey, Sarıca Kemal gibi kaynakların fetih hakkında yeterli bilgi vermekten uzak oldukları düşünülmektedir (Jones 2012: 1x). Fetihle ilgili en önemli bilgiler, dönemin çağdaşı, kuşatmanın görgü tanığı ya da fetih sırasında yaşananları birinci ağızdan dinleyerek bu konuda derlemeler oluşturan Bizanslı, Grek ya da Latin kökenli Kritovulos, Mihail Ducas, Nicolo Barbaro, Yeorgios Francis, Giacomo Tetaldi, Sakızlı Leonardo, Laonicus Chalcocondylas, Cristoforo Riccherio, Zorzi Dolfin ve Angelo Giovanni Lomellino gibi yazarlardan sağlanmaktadır. Bu araştırmamızda metnini incelemek üzere ele aldığımız Nestor İskender'in eserinin fetihle ilgili yegâne Rus kaynağı olarak bu çalışmalara katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.

Yıkılmakta olan Bizans İmparatorluğu'nun elinde kalan tek bağımsız toprak parçası konumundaki Konstantinopolis'in 1453 yılında Türkler tarafından fethedilişi ve böylece bin yıllık bir imparatorluğun sona erişi, komşu coğrafyadaki Rus devletinde büyük yankı uyandırmış ve önce sözlü anlatılar şeklinde dile getirilmiştir. Daha sonra XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde Rusya'da bu konuda birbiri ardına üç adet yazılı eser ortaya konmuştur. Tarih uzmanı M. N. Speranskiy'in (1954: 136) belirttiğine göre, bu dönemde Rusya'daki üç yazılı eserden biri 1508-1520 yıllarında Yunancadan çevrilen kısa bir öykü, diğeri 1512 yılı civarında Rusça olarak yazılan lirik bir ağıt ve sonuncusu da yaklaşık 1530'lu yıllarda yine Rusça olarak yazılmış olan bir uzun öyküdür. Bu uzun öykünün ise bölümlere ayrılmış pek çok el yazmasından oluşan bir

vakayiname ve Nestor İskender'in adını taşıyan bir el yazması olmak üzere günümüze kadar ulaşan iki versiyonu mevcuttur. Nestor İskender'in yazdığı kabul edilen "Çar Şehrinin Öyküsü (Şehrin Kuruluşu ve 1453 Yılında Türkler Tarafından Alınışı)" adlı tarih-savaş öyküsü-efsane karışımı tarzındaki el yazması, o dönemde gerek ele aldığı konu, gerek yazılış şekli, gerekse yazarın eserin sonuna eklediği son sözde kendi adını zikretmesi ve böylece kendinden sonra yazılacak eserlere öncülük etmesi açısından önemlidir.

"Çar Şehrinin Öyküsü"nü Kim Yazdı?

Rusya'da yapılan detaylı araştırmalara rağmen "Çar Şehrinin Öyküsü (Şehrin Kuruluşu ve 1453 Yılında Türkler Tarafından Alınışı)" adlı eserin kesin olarak kim tarafından, hangi tarihte ve hangi dilde yazıldığı tam olarak aydınlatılamamıştır. Yapılan araştırmalara göre söz konusu eserin mevcut birçok el yazması içinde bilinen ilk metni ilk kez 1713 yılında yayımlanmış ancak Arşimandrit Leonid 1886 yılında Moskova yakınlarındaki Troitse-Sergiyeva manastırında gün yüzüne çıkardığı el yazması sayesinde öykünün Nestor İskender tarafından XVI. yüzyılın başında yazıldığını kanıtlamıştır (Mamayev 1966: 343). Araştırmacı S. N. Azbelev ise (1961: 334) "Çar Şehrinin Türkler Tarafından Alınış Hikâyesinin Yazılış Tarihi Üzerine" adlı çalışmasında aynı öykü üzerine inceleme yapan edebiyat tarihi uzmanları M. N. Speranskiy ile M. O. Skripil'in farklı görüşlerini ortaya koymuştur. Her iki araştırmacının da 1954 yılında yayımlanan çalışmalarından Speranskiy'e göre öykünün yazılış tarihi XVI. yüzyılın başı olarak kabul edilirken, diğer araştırmacı Skripil'e göre ise öykü XV. yüzyılda yazılmıştır. Skripil bu tarihi belirlerken Troitse-Sergiyeva el yazmasını temel almış ve Nestor İskender'in metnin sonuna eklediği son sözde Konstantinopolis'in kuşatılması sırasında görgü tanığı olduğunu belirttiğini ve bu durumun da öykünün XV. yüzyıldan daha geç bir tarihte yazılmış olamayacağını gösterdiğini öngörmektedir.

Söz konusu tarihsel öykünün kimin tarafından ve nasıl yazıldığı konusundaki bilgi, sadece Arşimandrit Leonid tarafından Troitse-Sergiyeva manastırında ortaya çıkarılan metnin son sözünde geçmektedir ve diğer nüshalarda bu bölüme rastlanmamaktadır:

Tüm bunları ben, günahkâr ve kanunsuz Nestor İskender, yazdım. Küçük yaşta esir düştüm ve sünnet edildim. Uzun yıllar askeri seferlerde bu lanet inançta ölmek üzere öyle ya da böyle kendimi

kurtararak acı çektim. İşte bu büyük ve korkunç olayda da bir yolunu bulup işi başardım. Bazen hasta numarası yaptım, bazen saklandım, bazen arkadaşlarım yardım etti. Böylece her şeyi inceleyip her şeyi öğrenmeye fırsatım oldu. Şehrin dışında Türklerin arasında ne olduğunu detaylarıyla gün be gün yazdım. Sonra Tanrının izniyle şehre girdiğimizde zamanla soruşturup öğrendim ve güvenilir ve büyük insanlardan şehirde imansızlarla savaş sırasında neler olduğu konusunda bilgiler topladım. Özetle sundum ve Tanrının harikulade ve korkunç kararlarını hatıra olarak Hristiyanlara ilettim (Leonid 1886: 43).

Öykünün son sözündeki bu açıklamaları esas alan Leonid, Nestor İskender'in kuşatmada bizzat bulunduğunu, Türk karargâhında gizlice notlar aldığını, şehir düştükten sonra kuşatma esnasında Bizans'ta bulunan arkadaşlarından aldığı bilgileri de derleyerek bu öyküyü oluşturduğunu öne sürmektedir. Leonid'e göre Nestor İskender büyük ihtimalle bu metni Slav halkına hatıra olarak tanıdıkları vasıtasıyla Moskova'ya yollamıştır. Leonid sadece kendi bulduğu metnin son sözünde yazarın isminin geçmesini, yazarın Türkleşmiş bir Ortodoks olmasıyla açıklamakta ve bu durumun eserin halk hissiyatı üzerindeki etkisini azaltabileceği düşünüldüğü için sonsözün diğer el yazmalarından kaldırılmış olabileceğini öne sürmektedir. Edebiyat tarihçisi M. O. Skripil (1954: 167) ayrıca Leonid'in eserin dili ya da Rusça'ya yapılmış bir çeviri olması konusunda herhangi bir bilgi vermemesinden dolayı, eserin Rusça yazıldığına şüphesi olmadığını belirtmektedir.

Leonid'in eserin kaynağı ve yazılış tarihi ile ilgili net görüşlerine rağmen aynı konu üzerinde araştırma yapan G. Destunis ve A. İ. Sobolevskiy gibi Rus tarihçiler Leonid gibi iyimser değillerdir. Bir diğer araştırmacı A. S. Orlov ise metnin dili ve üslubu üzerine yaptığı çalışmalar sonucunda eserin Rusya'da ve Rusça yazıldığı sonucuna varmıştır. Bununla birlikte Orlov, eserin kaynağının Nestor İskender adlı birinin günlükleri olabileceği ve bu eserin söz konusu günlükler yardımıyla siyasi ve dinî fikirler de katılarak bir başkası tarafından yazılmış olabileceği ihtimali üzerinde durmuştur (Skripil 1954: 167-168). Benzer görüşü savunan bir başka araştırmacı olan G. P. Belçenko'ya göre ise eser, Türk ve Bizans tarafı olmak üzere iki farklı kaynağa sahiptir. Araştırmacı, tarihi ayrıntıların bol olması nedeniyle ilk sıraya Türk kaynağını koymaktadır (Smirnov 1953: 57). Belçenko, Bizans kaynağına ise Nestor İskender'in eserine dayanarak gönderme yapmaktadır:

“Sonra Tanrının izniyle şehre girdiğimizde zamanla soruşturup öğrendim ve güvenilir ve büyük insanlardan şehirde imansızlarla savaş sırasında neler olduğu konusunda bilgiler topladım” (Leonid 1886: 43).

Araştırmacıları karşı karşıya getiren bir diğer konu ise küçük yaşta Türklerle esir düştüğünü ve uzun yıllarını onlarla birlikte askerî seferlerde geçirdiğini belirten Nestor İskender'in metinde geçen Yunanca ve eski Rusça terimlere gerçekten hakim olup olamayacağı, metnin o döneme göre oldukça yüksek sayılan edebiyat üslubuna ve kültür düzeyine nasıl sahip olduğu konusudur. Bu bağlamda öyküye dönemin edebiyat anlayışı açısından yaklaşan ünlü Bizans uzmanı ve halk bilimci M. N. Speranskiy, uzun yıllarını esir olarak bir başka ülkede geçirdiğini yazan Nestor İskender'in doğal olarak Rus edebiyat ortamından uzak kaldığını ve bu nedenle de yetenek dışında her şeyden önce yazma yatkınlığı ve okuma alışkanlığı gerektiren böylesine tipik bir öykü örneğini ortaya çıkarması konusuna şüpheyle baktığını belirtmiştir (Speranskiy 1954: 142). Aynı şekilde edebiyat bilimci ve tarihçi Y. S. Lurye de öykünün üslubunun oldukça çelişkili olduğunu, metinde bir yandan eski Rus savaş hikâyelerinde rastlanan klişeleşmiş ifade şablonlarının kullanıldığını ancak diğer yandan da hem hikâyenin akıcılığını sağlayan hem de okuyucunun merakını cezbeden ve öyküde geçen olayları düşünülenin tam tersine çeviren anlatım ifadelerine başvurulduğunu, bunun ise ortaçağ edebiyatında son derece ender rastlanan bir durum olduğunu ifade etmektedir (Lihaçev 1980: 224). Bunun dışında, yazarın görgü tanığı olarak kuşatma anında hem Türk karargâhında hem de şehir tarafında yaşananları ve uygulanan taktikleri aynı anda ve ayrıntılarıyla bilmesi, araştırmacıları bilgi kaynağı konusunda düşünmeye zorlamıştır. Tüm bunların sonucu olarak araştırmacıların birçoğu bu durumu öyküyü yazan kişinin, Nestor İskender'in tuttuğu günlüklerden ve şahit olduğu olayları kaydettiği notlardan derleyip aktaran bir başkası olduğu konusunda birleşmektedir (Lauşkin 1995: 14). Ancak bugün bile aydınlığa kavuşturulamamış tüm bu tartışmalara, şüphelere ve yorumlara rağmen yine de Rus edebiyatında, tarihinde ve kroniklerinde söz konusu öykünün yazarı Nestor İskender olarak anılmaktadır.

“Çar Şehrinin Öyküsü (Şehrin Kuruluşu ve 1453 Yılında Türkler Tarafından Alınışı)” adlı eserdeki anlatılar XVI-XVII. yüzyıl Rus düzyazı sanatında önemli bir yer teşkil etmektedir¹. Söz konusu dönemlerde ‘Çar Şehri’ ile ilgili sözlü anlatıların bir araya getirilip yazıya aktarıldığı ve gruplandırıldığı

görülmektedir. Bu eserlerin merkezinde ise Nestor İskender'in "Çar Şehrinin Öyküsü (Şehrin Kuruluşu ve 1453 yılında Türkler Tarafından Alınışı)" adlı eseri bulunmaktadır. 1512 yılında yazıldığı düşünülen ilk Rus vakayinamesinden itibaren ondan sonraki dönemlerde yazılan hemen hemen tüm vakayinamelerde mutlaka bu eserden söz edilmiştir. Rusya'da İstanbul'un 1453 yılında Türkler tarafından ele geçirilmesiyle ilgili öykülerin büyük ilgi görmesi, bu şehrin Ruslar ve güney Slavlar için dinî ve siyasi açıdan öneminden kaynaklanmaktadır. Bin yıllık Bizans İmparatorluğunun XVI. ve XVII. yüzyıl Rus kilise ve ideolojisindeki önemi bilinmektedir.

Konstantinopolis'in Kuruluşundan Şehrin Fethine

Nestor İskender'in öyküsü Konstantinopolis'in kuruluş efsanesiyle başlayıp şehrin bir gün Rusların eline geçeceğini anlatan bir diğer efsaneyle sona erer. Ana konu şehrin Türkler tarafından alınışı ve savaş sahneleri olmakla birlikte, yazar sık sık konu dışına çıkmakta, kendi duygularını ekleyerek ve bunu yaparken de çoğunlukla Müslümanlara karşı hasmane bir tavır takınarak Hristiyan inancını ne kadar üstün gördüğünü açıkça hissettirmektedir. Eserin bütününe bakıldığında dinî motiflerin ağırlıkta olduğu görülür. Bunun en açık örneği İstanbul'un insanların günahları yüzünden Müslümanların eline geçeceği ve ancak günahlardan vazgeçtiklerinde Hristiyanların şehre yeniden hakim olacağı inancıdır. Öykü tarihsel amaçla yazılmış olmakla beraber çeşitli efsaneler, mitler ve dualar aracılığıyla İncil'e göndermeler yapılarak çeşitlendirilmiştir. Bu durum, işlenen günahlar yüzünden şehrin kaçınılmaz sonuna dair düşünceleri yansıtmakta, olayların gidişatına açıklık getirmekte ve eserin duygusal yönünü güçlendirmektedir (Trofimova 2005: 325). Öykünün giriş kısmında, Roma'da tahta oturan I. Konstantin'in Hristiyan inancını yayma çabası ve Konstantinopolis'in kuruluş hikâyesi yer almaktadır. Eserin başında şehrin I. Konstantin tarafından kuruluşu anlatılırken dinî motifler kartal ile yılanın mücadelesi efsanesiyle kendine yer bulur. Bu dönemde şehirlerin inşa edilmesi sırasında oluşan olağanüstü alametler gerek Eski Yunan'da gerekse Latin edebiyatında sıkça görülen bir motiftir. Özellikle İlyada'daki kartal-yılan mücadelesi ile bu eserdeki kehanet arasında bir benzerlik vardır. Rus araştırmacılar Nestor İskender'in Homeros'un İlyada'sından ve Truva Savaşı ile ilgili eserlerinden haberdar olduğunu belirtmektedirler (İnanır 2012: 66-67). Nestor İskender, kartal-yılan motifini şehrin kuruluşuyla ilgili bölümde dile getirmiş, ancak I. Konstantin'in şehri

kurduğu dönemde Müslümanlık inancı henüz ortada olmamasına rağmen Nestor eserinde bu motifi Müslümanlık/Hristiyanlık mücadelesi şeklinde kurgulamıştır. Eserin başlangıç bölümünde I. Konstantin kendi adına bir şehir kurmak için en güzel yeri ararken rüyasında şehri Bizans'ta kurması gerektiğine dair bir ses duyar. Derhal Bizans'a giderek şehri kurmak üzere hazırlık yaptığı sırada ortaya çıkan bir olay, yazara göre Konstantinopolis'in ve hatta tüm dünyanın kaderini belirleyecektir:

Birden bir delikten yılan çıktı ve toprakta sürünmeye başladı ama o anda gökten bir kartal indi, yılanı kaptı ve havalandı. Yılan ise kartala dolanmaya başladı. İmparator ve orada bulunanların tümü kartalı ve yılanı izliyorlardı. Kartal kısa bir süreliğine gözden kayboldu ve yeniden görüldüğünde alçalmaya başladı ve yılanla birlikte havalandığı yere düştü. Zira yılan onu yenmişti. Etraftakiler koşarak yılanı öldürdüler, kartalı onun elinden aldılar. İmparator büyük korku içindeydi. Bilge ve düşünürlerini toplayarak bu vakayı anlattı. Onlar ise iyice düşünüp taşınıp İmparatora şu açıklamayı yaptılar: “Bu yer ‘Yeditepe’ olarak adlandırılacak ve dünyadaki bütün şehirlerden daha çok ünlenecek ve büyüyecek. Fakat şehir iki denizin ortasında kurulduğu ve denizin dalgaları ona çarpacağı için şehir sallanmaya mahkûmdur. Kartal Hristiyanlığın, yılan ise Müslümanlığın sembolüdür. Yılan kartalı yendiğine göre Müslümanlık Hristiyanlığa üstün gelecektir. Hristiyanlar yılanı öldürdükleri ve kartalı çekip aldıkları için sonunda yine Hristiyanlar Müslümanları yenecek ve Yeditepe'ye hâkim olup orada hüküm süreceklerdir. (Leonid 1886: 3)

I. Konstantin her şeye rağmen şehri kurar. Kendi adını taşıyan şehrin ideal bir görünüm kazanması için tüm mimarlarını, din adamlarını ve şehrin ileri gelenlerini görevlendirir. Şehirde birçok güzel bina ve kilise yapılması için tüm halk seferber olur. Ancak yazar, İstanbul'un Türklerin eline geçişini zamanla şehir halkının kötülöklere ve günaha kapılmalarına, idarecilerin kibirlenmelerine bağlamaktadır: “Kötülük ve kanunsuzluk hükümdarı tahından eder” (Leonid 1886: 6). Yazar, öykünün ilk sayfalarında bu bilgileri verdikten sonra metnin hemen hemen tamamını savaş sahnelerine ayırır. Özellikle 26 ve 27 Mayıs günlerindeki şiddetli çarpışmaları ayrıntılı olarak anlatan eserin odak noktası, şehri çevreleyen surların orta kısmı anlamına gelen ‘Mesoteichion’ denilen (Edirnekapı-Topkapı-Mevlanakapı hattı) ve

daha zayıf olduğu gerekçesiyle Türk kuşatmasının ana hedefinde bulunan bölgedir. Nestor İskender bu bölgeyi Giustiniani'nin savunduğunu yazmaktadır. Öykünün başkahramanları Türk tarafından Sultan II. Mehmet, Bizans tarafından ise yazarın öyküde kimi yerde "çar", kimi yerde de çar ya da hükümdar anlamına gelen "Sezar" unvanıyla söz ettiği XI. Konstantin, başkumandan Giovanni Giustiniani (Justinyani) ve patriktir. Nestor İskender'e göre maneviyat, vicdan ve din açısından zayıflayan şehirde uzun süredir konuşulan kehanetler gerçekleşir ve II. Mehmet ordusuyla karadan ve denizden şehri kuşatır. Tüm metin, her iki tarafın da görgü tanığı konumundaki yazarın savaş taktiklerini, çarpışma sahnelerini ve Hristiyan şehir halkının kiliselere gidip dua edişlerini anlatması üzerine kurgulanmıştır. II. Mehmet'in ordusuyla birlikte şehre girişine ise eserin ancak son iki sayfasında değinilmiştir.

Nestor İskender eserinde çarı idealize ettiği için öykü boyunca okuyucunun karşısına en çok XI. Konstantin çıkar. Çar, yazar tarafından örnek bir kumandan, dindar bir yönetici, dirayetli ve cesur bir asker olarak gösterilmektedir. Kuşatmanın başlangıcında ani gelişen saldırıya karşı çar bir takım askeri önlemler alır: "Çar, maiyetindeki soylulara ve ileri gelenlere, askerleri ve tüm şehir halkını şehrin surlarına, kulelerine ve kapılarına dağıtmalarını, herkesin kendi yerini bilip orayı savunmasını, savaş için gerekli her şeyi hazırlamalarını, surlarda Türklerle savaşmalarını ve şehirden çıkmamaları için her yöne asker çanları yerleştirmelerini emretti. Surları savunmak için hücum beklenen yerlere top ve tüfeklerin yerleştirilmesini emretti" (Leonid 1886: 7). Çarın ordusunun başında durmadan askerlere ve ayrıca halka cesaret veren bir kumandan olarak tasvir edilişi eser boyunca sıkça vurgulanır: "Çar, yanında soylularla birlikte ağlayarak ve hıçkırarak soylularına, komutanlara, bütün askerlere ve bütün halka ümitlerini kaybetmemeleri, işlerinde zafiyet göstermemeleri, cesaretle ve sarsılmaz bir inançla düşmanla savaşmaları için dua ederek ve Tanrının onlara yardım edeceğini düşünerek bütün şehri dolaştı. Halkı toplanmaya davet ederek bütün şehirde çanların çalınmasını emretti" (Leonid 1886: 28).

XV. yüzyıl Rus edebiyatında kilisenin de büyük etkisiyle din konusu eserlerin vazgeçilmez unsurlarındandır. Bu durum o dönemde sadece Rus edebiyatına özgü olmayıp Bizans ve Latin kökenli Ducas ve Francis gibi kaynaklarda da görülebilir. Nestor İskender de bu öyküsünde dinî motifle-

re oldukça ağırlık vermiştir ve bu sayede öykü, tarihsel açıdan ziyade dinî yönüyle ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda eserin amacının Hristiyanlara Tanrının doğru yolundan sapmamalarını, aksi takdirde başlarına felaketlerin gelebileceğini göstermek olduğu söylenebilir. Yazar sık sık İncil'den alıntılar yaparak bu görüşünü desteklemektedir: “Tanrı diyor ki: “Ellerinizi bana doğru kaldırdığınız zaman gözlerimi sizden çevireceğim ve karşıma çıkmak için gelerseniz yüzümü size dönmeyeceğim”. Bir başka yerde şöyle der: “Ne yaratarsan, ne yaparsan nefret edeceğim”. Günahlarımız yüzünden işte böyle bir cevabı hak ettik. Yakarışlarımız ve dualarımız Tanrıya uzak kaldı” (Leonid 1886: 27).

Çar, ordusunu savaşa hazırlarken ve halka moral verirken sık sık onları Tanrının ve Meryem Ana'nın yardımıyla cesaretlendirir ve kendisi de her fırsatta patrik ve din adamlarıyla birlikte kiliseye giderek dua eder: “(...) daha birçok duaları haykırdılar, aynı şekilde tüm kalpleriyle haykırarak ve hüüngür hüüngür ağlayarak Meryem Ana'ya yalvardılar. Çar ise surlar boyunca şehri sık sık dolaşüyor ve komutanları, askerleri ve tüm halkı ümitlerini kaybetmemeleri, düşmana karşı dirençlerini gevşetmemeleri, Yüce Tanrıdan umutlarını kesmemeleri için yüreklendiriyordu, çünkü Yüce Tanrı bizim yardımcımız ve koruyucumuzdur. Ve çar tekrar duaya yöneliyordu” (Leonid 1886: 8). Dinî endişelerin etkisiyle yazılmış olan öyküde savaş sahneleri kadar dualar, kilise ziyaretleri ve halkı yatıştırma çabaları oldukça sık tekrarlanmaktadır:

Çar, önceden olduğu gibi, ağlayarak ve hıçkırarak, halka ve yöneticilerine yalvararak şehri dolaşıyor ve onlara şöyle diyordu: “Efendiler, kardeşler, vatandaşlar, soylular! Tanrıyı, onun masum Anasını ve Hristiyan inancımızı övmenin zamanıdır. Metin olun, sebat edin, işlerinizde zafiyet göstermeyin, umudunuzu yitirmeyin, Ortodoks inancına ve kilisenin yoluna baş koyun. Cömert Tanrımız bizi korusun!”. Bu ve başka birçok sözle çar insanlara çağrıda bulundu ve bütün şehirde çanların çalınmasını emretti (Leonid 1886: 13).

Yazar, ideal bir hükümdar olarak gösterdiği çarın cesaretini ve zor durumda kalmasına rağmen maiyetindekilerin şehri terk etme tekliflerini her seferinde reddetmesini eser boyunca birkaç kez vurgular. Gerçekten de XI. Konstantin, son ana kadar şehri savunmuş, hayatını savaş alanında kaybetmiştir. Patrik ve şehrin ileri gelenleri Türklerin geri çekilmeyeceğini anladıklarında çarı şehri terk etmesi konusunda sık sık ikna etmeye çalışırlar:

Çar ise gözyaşları dökerek uzun süre sessiz kaldı ve onlara şöyle cevap verdi: “Tavsiyenize saygı duyuyorum ve değer veriyorum. Bu tavsiyenin benim hayrına verildiğini biliyorum, yoksa dedikleriniz aynen gerçekleşebilir. Ama ben nasıl böyle davranabilirim, din adamlarını, kiliseyi, hükümdarlığı ve tüm halkı nasıl terk ederim? Ve bütün dünya hakkımda neler söyler, yalvarırım size bana cevap verin. Hayır, efendiler, hayır, burada sizinle ölürüm daha iyi”. Yere eğilerek ve keplerle ağlayarak onlara selam verdi (Leonid 1886: 16).

Bizans tarafına ait kaynaklara göre Türklerin şehre girişi üzerine Konstantin'in düşman eline canlı düşmemek için kaçmak yerine kendisini kılıcıyla öldürmek istediği, ancak bir günah işlemek için bunu askerlerinden istediği, kimsenin buna yanaşmaması üzerine sıradan bir asker gibi çarpışarak öldüğü belirtilir (Emecen 2012: 320-321). “Ya Tanrının kiliseleri için ölelim ya da kurtulalım”. Çar böyle öğütledi ve pek çoğunun akli buna yattı, zira çarın cesaretini ve gücünü bilirdiler. Vücut olarak heybetliydi ve güç olarak da devlere benzerdi” (Leonid 1886: 21). Nestor İskender'in eserde defalarca vurguladığı gibi, yazarın gözünde XI. Konstantin son derece yüce vasıflarla donatılmış bir hükümdardır:

Eğer çar onlara yetişemeseydi şehrin sonu gelebilirdi. Ancak tam vaktinde yetişen çar kendi askerlerini yüreklendirerek savaş naraları attı ve bir aslan gibi kükreyerek seçkin piyade ve süvarileriyle Türklerle saldırdı ve onları amansızca doğradı. Yakaladığını ikiye ayırdı. Geriye kalanları ortadan parçalara böldü, zira onun kılıcını hiçbir şey zapt edemezdi. Türkler ise onun gücüne karşı koymak ve ona saldırmak için birbirlerinden yardım istediler. Her türlü silahı üzerine fırlattılar, sayısız oklar atıldılar ancak söylendiği gibi, savaşta bir hükümdarın zaferi de mağlubiyeti de Tanrının hükmüyle mümkündür. Bütün silahlar ve oklar boşa gitti. Çarın yanından geçip ona zarar vermediler. Elinde sadece kılıcı olan çar ise onları doğradı. Saldırdığı kimseler kaçmaya yöneldiler ve onun önünde geri çekildiler (Leonid 1886: 22).

Savaş sahnelerinde ve tüm öykü boyunca objektif olamayan ve sadece Bizans tarafının gücünü öne çıkarmayı hedefleyen yazar, her defasında XI. Konstantin'i muhasarayı yönlendiren ideal komutan olarak tasvir eder: “Çar kılıcını çekerek Türklerle saldırdı ve kimin omzuna ya da göğsüne vurduysa onu ikiye böldü. Türkler ise çarın gücü karşısında dehşet içinde çil yavrusu gibi

dağıldılar. Kendi çarını gören komutanlar, askerler ve bütün insanlar cesaretle doldular ve vahşi hayvanlar gibi Türklere saldırdılar” (Leonid 1886: 29).

Yazarın Müslüman Türklere Tarafı Yaklaşımı

Nestor İskender'in Müslümanlara karşı olan yanlı yaklaşımı II. Mehmet tasvirinde açık bir şekilde ortaya konur. Cesur ve kahraman çar karşısında, “korkak, lanet, tanrıtanımaz, imansız, kanun tanımaz Türk” gibi sıfatlar yakıştırılan bir II. Mehmet figürü vardır. Bunun temelinde o dönem için Ortodoksluğun merkezi olan İstanbul'un Müslüman bir Türk hükümdar tarafından ele geçirilmesi yatmaktadır. İstanbul'un düşmesi Ruslar arasında ortaya çıkan ve Rahip Filofey tarafından işlenip 1505-1533 yılları arasında tahtta oturan çar III. Vasiliy'e sunulan 'Üçüncü Roma Kuramı'nın şekillenmesinde en önemli etkenlerden biridir. Tarihçiler tarafından bir diğer etken olarak Bizans prensesi Sofiya Paleolog'un Rus çarı III. İvan ile evlenmesi gösterilmektedir (Kurat 1999: 140). 'Üçüncü Roma Kuramı'nın oluşmasındaki üçüncü etken ise İosif Volodskiy Din Okulu'nun Bizans geleneklerini takip ettiren faaliyetleri olmuştur (Lurye 1960: 626). Merkezleşmeye başlayan Rus knezliklerinin Moskova'da birleşmesiyle Moskova knezlikleri kendilerini Rus yurdunun hamileri saymışlardır. Çar III. İvan ile Bizans prensesinin evliliği ise Rus knezlerinin kendilerini Bizans'ın varisleri olarak kabul etmelerine neden olmuştur. Ortodoks kilisesinin merkezi olan Bizans'ın düşmesi ile de Ruslar kendilerini tüm Hristiyan dünyasının hamisi konumunda saymışlardır. Akdes Nimet Kurat, 'Üçüncü Roma Kuramı'nı kısaca şöyle özetlemektedir: “Evelce dünya hâkimiyetinin merkezi Roma idi. Sonra yeni Roma (yani İstanbul) oldu. Her iki Roma da düştü. Oysaki Üçüncü Roma ayaktadır. O da Moskova'dır. Hristiyanlıkta mukaddes üçlü hükmünce dördüncü Roma olmayacaktır. Şu halde Moskova, dünya hâkimiyetinin yeni merkezidir” (Kurat 1999: 140). Moskova knezlerinin Bizans'ın varisi olduğu inancı, Rusların İstanbul'u bir gün yeniden ele geçirecekleri iddiasını da beraberinde getirmiştir. Bunu somutlaştırmak isteyen III. İvan, Bizans'ın çift başlı kartal simgesini Rus arması olarak kabul etmiştir. Nitekim Nestor İskender de eserinde I. Konstantin'in şehre ilk kurduğu anda verdiği isimden söz eder: “Şehre Yeni Roma adını verdi” (Leonid 1886: 4). Yazar ayrıca eserinde Yeni Roma'nın eninde sonunda Rusların eline geçeceğine dair kehanetleri, bir gün doğru çıkacağı ümidiyle dile getirir: “Ruslar bu şehri kuranlarla birlikte tüm İsmailoğullarını yenecekler ve Yeditepe'yi

kanunen ezelden beri sahip olanlarla birlikte alacaklar” (Leonid 1886: 40-41). İlber Ortaylı, İstanbul'un Müslümanların eline geçmesi nedeniyle tarihi üstünlüğünün ve misyonunun sona erdiğini ileri süren ‘Üçüncü Roma’ iddiasının aslında ne Hristiyan ne de Slav dünyasınca benimsendiğini, bunun sadece ‘Veliko-Rus’ (Büyük Rusya) kültürüne hakim bir unsur olduğunu belirtmektedir (Ortaylı 1997: 190).

XV. yüzyıl Rusya'sında baskın olan bu düşüncelerden dolayı Nestor İskender eserinde II. Mehmet'e ve Müslümanlara karşı oldukça taraflı ve olumsuz bir tutum sergilemektedir. Tasvirlerde “безбожный” (tanrıtanımaz, tanrısız, rezil, edepsiz), “безверный” (imansız, inançsız), “окаянный” (lanetli, melun, günahkâr), “лукавый” (hain, sinsî), “скверный” (iğrenç, tiksindirici, pis) gibi sıfatlara fazlasıyla yer vermekte ve hatta II. Mehmet'ten her söz edişinde mutlaka bu sıfatlardan birisini kullanmaktan çekinmemektedir. Örneğin; “Çar bu lanetlilerin artık geri çekileceğini ümit ederek valiye yıkılan yerin tomruklarla doldurulmasını ve kulenin onarılmasını tekrar emretti. Ancak tanrıtanımaz Mehmet böyle düşünmüyordu” (Leonid 1886: 23), “Lanetli Türk, Tanrının izniyle karar verdiği gibi yaptı” (Leonid 1886: 23), “26 Mayıs'ta mollalar o kötü ezanları okur okumaz feryatlar ederek, savaş naraları atarak bütün kuvvetler şehre atıldı” (Leonid 1886: 27), “Bu imansız hain, elçileri kabul etmedi, şehrin top ve tüfekte ateş altına alınmasını, surları yıkacak çeşitli türlerdeki silahların toplanmasını ve hücumu hazırlanılmasını emretti” (Leonid 1886: 6), “Türkler on dördüncü gün kendi rezil dualarını haykırarak zurna ve kopuz çalmaya, nakkarelere vurmaya başladılar” (Leonid 1886: 8) gibi cümlelerde bunlar göze çarpmaktadır. Dinî kaygıların dönemin eserlerinde yoğun olarak hissedilmesi, karşı taraftakilere yönelik aşağılayıcı ve hatta rencide edici sözcüklerin ve sıfatların kullanılmasına neden olmaktadır. Durum böyleyken, bazı bilim adamlarının Nestor İskender'in bu eserde II. Mehmet'e sempati beslediğini yazması oldukça düşündürücüdür: “Diğer eserler II. Fatih Sultan Mehmet'i vahşi, barbar şeklinde tasvir ettikleri halde burada yazar (Nestor İskender) gerçekleri anlatmaya çalışmış, İstanbul'un fethini bir türlü haklı saymış, Türk hükümdarına, II. Fatih Sultan Mehmet'e beslediği sempatiyi saklayamamıştır” (Hacıyev 2009: 557).

Nestor İskender'in bu eseri dini ağırlıklı motifler taşımasına rağmen İstanbul'un Türkler tarafından fethedilmesini anlatan tarihsel bir zemine oturtulmuştur. Ancak savaş sahnelerinin tasvirinde kurgu ile gerçek iç içe girmiştir.

Yazar, görgü tanığı olarak yaşadıklarını ve gözlemlediklerini aktarırken kimi yerde oldukça gerçekçidir:

Top ve havan toplarının gümbürtüsünden, çanların çınlamasından, her taraftan gelen nara ve haykırışlardan ve kılıç şakırtısından dolayı çarpışma şiddetli ve korkunçtu, her iki tarafın da silahları şimşek gibi parlıyordu. Şehirdekilerin, kadınların ve çocukların ağlamalarından ve haykırışlarından dolayı gökle yer birbirine karışıyor, yer de gök de sarsılıyor gibiydi. Askerlerin birbirlerine dedikleri duyulmuyor, insanların haykırışları, naraları, çığlıkları ve ağlayışları, tüfeklerin gümbürtüsü ve çan sesleriyle birbirine karışıp gök gürültüsüne benzer bir uğultuya dönüşüyordu. Tüm şehir ve ordu, iki taraftan top ve tüfeklerle yapılan çok sayıdaki atış ve salvolardan çıkan yoğun dumanla kaplanmıştı. Öyle ki çarpışanlar birbirini görmüyordu ve birçoğu barutun pis kokusundan ölüyordu (Leonid 1886: 9-10).

Çarpışmanın şiddeti öyle yoğunudur ki yazar sanki bir kıyameti tasvir etmektedir:

Daha önce de yazdığımız gibi, bu felaket ve acıları kelimelerle nasıl ifade edebiliriz? Çünkü her iki tarafın da ölüleri demet demet siperlerden düşüyor, kanları duvarlardan nehir gibi akıyordu. Çarpışanların feryatlarından ve çığlıklarından, şehir halkının ağlayış ve hıçkırıklarından, çan seslerinden, kılıçların şıkırtısından ve ışıltısından dolayı tüm şehir sanki temelinden sarsılıyordu. Ve hendekler ağzına kadar o kadar cesetle doldu ki Türkler onların üzerine basamağa çıkar gibi tırmandılar ve öyle savaştılar. Ölü bedenler onlar için şehrin surlarına uzanan köprü ve merdiven gibiydi. Şehrin etrafındaki bütün dereler ceset yığılıydı, derelerin kıyıları da cesetle kaplıydı. Kan, güçlü bir sel gibi akıyordu. Galata körfezi yani Liman kandan kıpkırmızı olmuştu. Öyle gaddarca ve acımasızca savaşıyorlardı ki hendekler ve çukurlar kanla dolmuştu (Leonid 1886: 14).

Tüm bunların yanında tarihî gerçeklere uymayan sahnelerin de olduğu bu eserde yazar, hayal gücüne başvurduğu bazı betimlemelerde Türkleri ve Müslümanları aşağılama yoluna gitmiştir:

Tanrıtanımaz (Türk) ise çürüyüp leş gibi koksunlar diye cesetleri mancınıkla şehre fırlatmayı düşündüğünden, kendi askerlerinin

ölülerini toplamak istemedi. Fakat şehri bilen adamları ona şehrin büyüklüğünü, boyutlarını ve pis kokunun şehre zarar vermeyeceğini anlattılar. O zaman çok sayıda Türk bir araya geldi. Cesetleri topladılar ve yaktılar. Hendeklerde ve çukurlarda kalan kan, çürüyerek keskin pis bir koku yaydı. Fakat bununla birlikte bu kokunun şehre bir zararı dokunmadı çünkü rüzgâr onu uzaklaştırdı. (Leonid 1886: 15)

Yazara göre Türkler kendi askerlerinin ölülerini toplamak yerine yakmayı tercih etmektedir ve yazarın bu görüşü eser boyunca birkaç kez vurgulanır: “Müzakere ettikten sonra Türkler cesetleri topladılar ve yaktılar” (Leonid 1886: 23).

Savaş Sahneleri

Hisarları, surları ve kuleleriyle yıllarca sayısız saldırılara ve tehditlere karşı direnebilen ancak Türklerin muhasarası karşısında artık yıkılmakta olan Konstantinopolis'in mücadelesini anlatan bu eser, kara savaşlarını ve Türk ordugâhında olup bitenleri oldukça ayrıntılı şekilde anlatması açısından önemlidir. XV. ve XVI. yüzyıllar savaşların bol olduğu, insan gücünün ve ateşli silahların denendiği, yeni savaş araç ve tekniklerine sıklıkla başvurulduğu bir dönemdir. Dolayısıyla Nestor İskender de yakından tanıdığı Türk muhasara tekniklerinden detaylı olarak söz eder: “Türkler, daha önce belirttiğimiz gibi, uyku nedir bilmeden, birbirleriyle nöbetleşerek şehri her yönden kuşatmışlardı çünkü sayıları çok fazlaydı. İlk hücumdan 30 gün sonra tüm güçlerini yeniden bir araya getirerek toplarını, tüfeklerini ve sayısız duvar yıkıcı her türlü araçlarını yığdılar. Onların burada döktükleri iki devasa topu vardı. Birinin güllesi diz boyuna, diğerinki bele kadar geliyordu” (Leonid 1886: 12). Nestor İskender'in sözünü ettiği ve o zamana kadar görülmemiş ölçülerde dökülen devasa top, muhasaradan önce Edirne'de dökülmüş ve denenmiştir. Feridun Emecen'in belirttiğine göre, bu muazzam top 600 kiloluk gülle atabilmektedir ve ilk atış denemesinde 18 kilometre mesafeden duyulabilen korkunç sesinden ürkmemeleri için şehir halkı ve özellikle hamile kadınlar uyarılmıştır (2012: 198). Bu devasa top Edirne'den İstanbul'a iki ay süren zahmetli bir yolculukla getirilmiş, topun nakliyesinde 50 çift öküz kullanılmış, dengesinin korunması için her iki tarafından 200'er askerle desteklenmiştir (Dabağyan 2005: 151). Bu devasa topun dışında şehrin muhasarasında bazı Bizans kaynaklarına göre 56 top, diğer kaynaklara göre ise 200 top kullanılmıştır. II. Mehmet uzunca

bir süredir planladığı muhasara için çok değişik savaş aletleri hazırlamıştır. Bunlar arasında taş ve alev topu atabilen büyük mancınıklar, türlü cinsten koçbaşları, hareketli kuleler, surlara tırmanmak için yapılmış ahşap ve halat merdivenler, surlara darbe vurmaya üzere tasarlanmış demirden ya da ahşaptan çeşitli araçlar, küçük bir topu andıran ilkel tüfekler ve havan topları vardır. Türk ordugâhında bulunduğunu belirten yazar, Türklerin muhasara hazırlıklarını yakından görür ve eserinde, adı geçen muhasara aletlerine de yer yer değinir: “O imansız ise başarısızlığa uğradığını görünce bütün güçlerini toplayarak üstü kapalı devasa kuşatma kulelerini derhal surlara doğru yanaştırmalarını emretti” (Leonid 1886: 16). Nestor İskender, Türklerin savaş geleneğinde önemli bir yer tutan, askerlere cesaret ve heyecan, düşmana ise korku ve gözdağı vermek amacıyla kullanılan davul, zurna, nakkare gibi enstrümanlardan da söz eder: “Türkler on dördüncü gün kendi rezil dualarını haykırarak zurna ve kopuz çalmaya, nakkarelere vurmaya başladılar. (...) Çar ise insanların Tanrıdan umutlarını kesmemelerini öğütleyerek halkını cesaretlendiriyor ve insanları toplamak üzere tüm şehirde çanların çalınmasını emrediyordu. Yüksek sesi duyan Türkler tekrar zurna ve boru çalmaya, sayısız davullara vurmaya başladılar” (Leonid 1886: 8-9).

Eserde yazarın idealize ettiği bir diğer kahraman, Cenova'dan Bizans'ın yardımına gelip şehrin müdafaasını askerî yönden üstlenen ve ayrıca XI. Konstantin tarafından başkumandan olarak tayin edilen Giustiniani'dir. Yazar, eserinde yanılğı ile Giustiniani'nin geliş tarihinin kuşatma esnasında olduğunu belirtir. Bu durum, yazarın, eserinde bir kahraman olarak tasvir ettiği Giustiniani'yi en baştan bir kurtarıcı olarak sunmak istemesinden kaynaklanıyor olabilir. Çünkü tarih kaynaklarına göre gerçekte Giustiniani'nin gemisiyle Bizans açıklarına geliş tarihi 26 Ocaktır (Tansel 1971: 55). Kuşatmanın ilerleyen dönemlerinde İstanbul'un yakınlarında olan ve fetih sırasında yaşananları birinci ağızdan duyarak ve ilgili kaynakları inceleyerek bir kitap kaleme alan Bizanslı Kritovulos'un belirttiğine göre, Giustiniani Konstantinopolis'e gelmeden önce Sakız ve Rodos adalarının çevresinde gemilerle dolaşmış, II. Mehmet'in şehrin üzerine yürümekte olduğunu haber alarak teklif almadan Bizanslılara yardım etmek için Konstantinopolis'e gelmiştir (Kritovulos 2012: 61). Nestor İskender tarafından çar kadar çok övülen Giustiniani, cesaretle görevini yerine getiren, isabetli atışlarıyla Türklerin devasa topuna zarar veren, bir kılıç darbesiyle onlarca Türk askerini öldüren, şehir halkına gücü ve cesaretiyle moral veren bir kişilik olarak üstün

meziyetlerle donatılmıştır:

Giustiniani, çardan Türklerin en çok saldırdıkları surların en tehlikeli bölgelerini istedi. Çar onun emrine kendi adamlarından 2000 asker verdi. Giustiniani Türklerle öyle cesaretle ve metanetle savaştı ki bulunduğu yerden tüm Türkler geri çekildiler ve bir daha oraya gelmediler. Giustiniani sadece kendi bölgesini savunmuyor, tüm şehir surlarını da dolaşıyordu. İnsanların umutlarını kaybetmemelerini, Tanrının yardımına olan sarsılmaz inançlarını korumalarını, işlerini aksatmamalarını, tüm ruhları ve kalpleriyle inançsızlarla savaşmaya hazır olmalarını öğütüyor, onları cesaretlendiriyor ve “Tanrı bize yardım edecek” diyordu. Böyle sözlerle durmadan insanları gayrete getiriyor ve onlara öğüt veriyordu, zira askerlik konusunda oldukça maharetliydi. Herkes onu seviyordu ve onun her sözünü dinliyorlardı (Leonid 1886: 11).

Giustiniani'nin Bizans'ı savunma konusundaki gayretleri yadsınmamakla birlikte muhasaranın şiddetlendiği son günlerde bir top güllesiyle yaralandıktan sonra müdafaa yerini terk etmesiyle şehrin düşüşü hızlanmış, Konstantin'in onun görevinin başına dönmesi konusundaki ısrarları boşa çıkmış ve Giustiniani yanındakilerle birlikte Galata Limanı'ndaki gemileriyle kaçma yolunu seçmiş, Sakız adasına ulaştığında ise aldığı yaralar nedeniyle hayatını kaybetmiştir (Jones 2012: 45, 147). Giustiniani'nin cesaretini eser boyunca Konstantin'le eş tutan Nestor İskender ise öyküsünde Giustiniani'nin yaralandıktan sonraki akıbeti hakkında hiçbir bilgi vermemiştir.

Nestor İskender'in eserindeki ana karakterlerden bir diğeri ise patrik Anastasiy'dir. Hemen her sayfası dini motiflerle bezenmiş olan eserde patriğin de üst düzey bir din adamı olarak sürekli dua ettiği, şehir halkını dualarıyla yatıştırma çalıştığı, savunmaya manevi açıdan destek sağladığı görülür. Ancak Nestor İskender'in eserinde sıkça adını andığı 'patrik Anastasiy' kimliğiyle kesin olarak kimi işaret ettiği soru işareti olarak kalmıştır. Çünkü bir önceki patrik Gregorios Mammis'in muhasaradan önce 1450 yılında kendi isteğiyle görevinden ayrıldığı ve 1453 yılında da şehirde bir patrik olmadığı uzmanlar tarafından belirtilmektedir (Lauşkin 1995: 16). Fatih Sultan Mehmet şehri fethettikten sonra Gennadios Skolarios'u yeni patrik olarak ilan etmiş, böylece şehir halkının din ve gelenekler konusunda özgür kalmasını sağlamıştır. Bundan başka şehirde Nestor İskender'in sözünü ettiği bir çarıçe de yoktur.

Yazara göre çariçe, soylu kadınlarla ve çocuklarla birlikte kiliseye dua etmeye gider, patrik ve diğer din adamları çariçeyi çarla birlikte şehri terk etmeye ikna eder ancak çar da çariçe de bunu reddeder. Şehir düştüğünde ise II. Mehmet, çariçenin nerede olduğunu sorar. Nestor İskender'in belirttiğine göre "çariçe hemen o anda çarla vedalaşıp saçlarını rahibeler gibi kestirdi. Kalan komutanlar ve boyarlar çariçeyi, soylu kadınları ve birçok genç kadını alarak Gjustiniani'nin gemi ve kadirgalarıyla adalara ve Mora'daki soydaşlarının yanına yolladılar" (Leonid 1886: 37). Oysaki XI. Konstantin'in 1428'de evlendiği ilk karısı Theodora (Maddalena) Tocco 1429 yılında ölmüştür. 1441 yılında evlendiği ikinci karısı Caterina Gattilusio ise 1442 yılında ölmüştür. İmparator bundan sonra bir evlilik yapmamıştır (Nicol 1992: 8, 17-19). Dolayısıyla fetih sırasında Bizans'ta bir çariçe de yoktur. Bunun dışında Nestor İskender'in kuşatma süresi konusunda da yanıldığı söylenebilir. Yazar, kuşatmanın hangi tarihte başladığını tam olarak bildirmemekle birlikte, fetih gününü 29 Mayıs olarak göstermektedir. Ancak fetihnamelere ve diğer tarihi kaynaklara göre 6 Nisan'dan başlayarak 53 gün süren kuşatma, metin içindeki veriler dikkatle incelendiğinde Nestor İskender'e göre 5 aydan daha fazla sürmektedir: "Türklerle savaşa başladığımızdan beri Tanrının inayeti için dua ederek beş ay geçti" (Leonid 1886: 21).

Nestor İskender'in öyküsüne genel olarak bakıldığında bir XV. yüzyıl çalışması olarak eserin fikrîsel ve sanatsal yapısında efsanelerin ve kehanetlerin önemli rol oynadığı söylenebilir. Öykü, Konstantinopolis'in kuruluş hikâyesiyle başlayıp, bir gün Müslümanların eline geçeceğine dair bir başka efsaneyle devam eder. Efsanedeki kartal-yılan mücadelesi okuyucuyu şehrin sonuna hazırlayan bir uyarı niteliğindedir. Öykünün devamında efsane gerçekleşir ve Türkler şehri ele geçirmek üzere harekete geçer. Öykünün sonlarına doğru eskiden beri bilinen ikinci bir kehanet gerçekleşir. Çar Şehri'ni koruduğuna inanılan kutsal ışık ve melek, muhasaranın sonlarına doğru şehri terk ederler ve bu da Konstantinopolis'in düşüşü anlamına gelir:

21 Mayıs'ta bizim günahlarımız yüzünden şehirde korkunç bir alamet belirdi. Cumaya bağlanan gece tüm şehir bir ışıkla aydınlandı. Nöbetçiler bunu görünce Türklerin şehri ateşe verdiğini düşünerek neler olduğunu anlamak için koşular ve yüksek sesle bağıştılar. Bir yığın insan toplanınca Tanrının büyük kilisesi Ayasofya'nın kubbesinde pencereden dışarı devasa bir alevin yükseldiğini gördüler. Kili-

senin kubbesi uzun süre alevle sarmalanmış halde kaldı. Bütün alevler bir araya toplandı ve kelimelerle tarif edilemeyecek bir ışık parladı ve gökyüzüne yükseldi. Bunu gören insanlar “Tanrı bizi korusun!” diye bağışarak acı acı ağlamaya başladılar. Bu alev göge erdiğinde gökyüzünün kapıları açıldı ve alevi içine alarak tekrar kapandı (Leonid 1886: 23-34).

Rus edebiyat tarihi uzmanı Skripil'e göre Nestor İskender sözlü anlatılardan duyduğu ya da “Çar Şehrindeki Ayasofya Kilisesi'nin Yapılış Menkıbesi” gibi çeviri eserlerden okuduğu bilgileri birleştirerek Konstantinopolis'in düşme sahnesini bu şekilde tasvir etmiştir (Skripil 1954: 180). Bu esrarenğiz parılı Türkler tarafından da görölmüş ve İslam'ın nuru olarak yorumlanıp zafer işareti olduğuna inanılmıştır (Dabağyan 2005: 175). Bizans'ta kökleşmiş olan hurafelere göre şehrin başına gelen büyük felaketleri, halkın ve üst düzey yöneticilerin işlediği günahların bir kefareti olarak görme anlayışı ile Konstantinopolis lanetli başkent olarak görölmüş ve o dönemde yaşanan depremler, yıldırımlar, seller, yıldız kaymaları gibi doğa olayları şehrin düşmesiyle ilgili kehanetlere yorulmuştur. Kritovulos da kitabında bu olaylara yer vermiş, bu türden bazı olağüstü belirtilerin Tanrı tarafından birer işaret gibi kabul edilerek Bizanslıların manevi gücünü kırdığından söz etmiştir: “Şiddetli depremler, toprağın kaynaması, ardı arkası kesilmeyen şimşek ve çokça yağın yağmurlardan meydana gelen seller ve sert rüzgârlar esmesi, gökyüzünde gezen ve duran garip yıldızların belirmesiyle düzensizliğin artması ve bunlara benzer beklenmedik olayların meydana gelmesi, gelecekte büyük değişiklikler olacağına birer manevi alamet sayılıyordu” (Kritovulos 2012: 56). Dolayısıyla öykünün ilerleyen sahnelerinde başka kehanetlerden de söz edilir: “Saat gecenin yedisi olduğunda şehrin üzerine derin bir karanlık çöktü. Gökyüzünde hava yoğunlaştı. Ardından ağlayıp, görünüş ve büyüklük olarak mandagözüne benzer iri kızıl damlaları gözyaşı gibi dökerek şehrin üzerinde asılı kaldı. Bu damlalar uzun süre yerde kaldı. Tüm insanlar şaşkındı, büyük üzüntü ve korku içine düştüler” (Leonid 1886: 33). II. Mehmet ise şehrin üzerindeki heybetli karanlığı görerek yanına bilgelerini ve mollalarını çağırır ve şöyle sorar: “Şehrin üzerine çökmüş bu karanlık neyin alametidir?” diye sordu. Ona şöyle cevap verdiler: “Bu şaşırtıcı alamet şehrin yok oluşunu haber veriyor” (Leonid 1886: 34).

Savaş sahneleri yanında eserini çeşitli efsane ve kehanetlerle zenginleştiren

Nestor İskender, öyküsünün sonunda XI. Konstantin'in öldüğünü, böylece şehrin Türklerin eline geçtiğini, II. Mehmet'in ilk iş olarak Ayasofya'ya gittiğini, burada halka ve din adamlarına güvenliklerinin sağlanması konusunda bizzat kendisinin teminat verdiğini yazar:

Kilise meydanına geldiğinde atından indi, yere kapandı, bir avuç toprak alıp Tanrıya şükrederek başından aşağı döktü. Bu heybetli binaya bakıp çok şaşırıp ve şöyle dedi: "Gerçekten de bu insanlar vardı ve gittiler. Onlardan sonra onlara benzer kişiler gelmeyecek". Kutsal sunağın boş olduğunu gördü ve buraya çıktı. Patrik, din adamları ve halk gözyaşları içinde bağırdılar ve onun önünde yere kapanıp yüz sürdüler. Sultan ise el işaretleriyle onları kaldırdı ve şöyle seslendi: "Anastasiy, sana ve senin çevrendeki tüm halka sesleniyorum. Bugünden itibaren ne benim öfkemden, ne ölümden ne de esir düşmekten korkmasınlar". Sonra dönüp sancak beylerine ve paşalara, tüm askerlere ve seçkin komutanlarına, şehir halkına, kadın ve çocuklara ölümle, esaretle ya da başka herhangi bir kötülükle zulmetmelerini yasaklamalarını emretti. Eğer kim ki emrimizi çiğnerse ölümle cezalandırılacaktır (Leonid: 1886: 39).

Nestor İskender'e göre Çar Şehri'nin hikâyesi onun Türkler tarafından alınışıyla bitmez. Yazara göre, şehrin düşüşüyle ilgili tüm kehanetler gerçekleştiğine göre, onun bir gün Rusların eline geçeceğine dair kehanet de gerçekleşecek demektir:

İşte böylece günahlarımız yüzünden başımıza bunlar geldi: kanun tanımaz Mehmet güneşin altındaki ülkelerin en soylusu olan bu ülkenin tahtına oturdu. Dünyanın iki yakasına hâkim olanları yönetmeye başladı. Gemileri denizlerin enginliklerine sığmayan, askerleri yer yüzünün tüm genişliklerini kaplayan mağrur Artakserks'i yenenleri yendi. 74 kral tarafından savunulan efsanevi Truva'yı fethedenleri fethetti. Ey zavallı, bil ki eğer Mefodiy Patarskiy ve Lev Premudriy (Bilge Leo) tarafından müjdelenenler ve bu şehir hakkındaki alametler gerçekleştiyse, bundan sonraki kehanetler de boş çıkmayacak, gerçekleşecektir. Şöyle yazılmıştır: "Ruslar bu şehri kuranlarla birlikte tüm İsmailoğullarını yenecekler ve Yeditepe'yi kanunen ezelden beri sahip olanlarla birlikte alacaklar. Orada hüküm sürecekler, Yeditepe'yi Ruslar yani beşinci ve altıncı dilde² konuşanlar ellerinde tutacaklar, orada

meyve ağaçları dikecekler, onlardan doya doya yiyecekler ve kutsal yerlerin intikamını alacaklar (Leonid 1886: 40).

Nestor İskender'in sonuç niyetine eserine dahil ettiği bu alıntı, yazarın dileğini, tarihsel olaylara bakış açısını ve dolayısıyla tüm öykünün ana fikrini destekler niteliktedir. Yazar, Konstantinopolis'in dününü, bugününü ve yarınını efsaneler ve kehanetler eşliğinde özetleyerek tarihsel süreçte olanları ve bundan sonra olmasını istediklerini bu şekilde dile getirmiştir.

Sonuç

Nestor İskender her iki tarafın da görgü tanığı konumunda olup hem Türk ordugâhında yaşananları hem de şehir içinde geçen olayları eserinde ayrıntısıyla dile getirmiş, Türklerin savaş gelenekleri konusundaki bilgilerini eserin tamamına yaymıştır. Dindar bir kişi olan yazar, Ortodoksluğun en önemli merkezinin Müslüman bir ülkeye geçmesini şehir halkının kendi günahları yüzünden olduğunu, gazaba gelen Tanrının insanları bu şekilde cezalandırdığını, şehrin gelecekte ancak Ruslar tarafından kurtarılabileceğini dile getirmektedir. Öyle ki, yazarın eserinde sıkça değindiği bu düşünce ve kehanetler Ruslar tarafından günümüzde de fazlasıyla ilgi görmekte, bu konuda çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Diğer Bizans ve Latin kaynaklarında da Müslüman Osmanlıların Bizans karşısındaki zaferi Tanrının günahkâr Bizanslılara gönderdiği bir ceza olarak ele alınmıştır (Necipoğlu 2012: 92). Nestor İskender'in yanlı tutumundan dolayı "Çar Şehrinin Öyküsü (Şehrin Kuruluşu ve 1453 Yılında Türkler Tarafından Alınışı)" adlı eseri tam anlamıyla bir tarihi belge olarak kabul etmek mümkün görünmemektedir. Kurgu içeren metinde fetihle ilgili birçok önemli ayrıntıya değinilmemiştir. Örneğin; her iki ordunun da asker sayıları belirtilmemiş, Fatih tarafından yaptırılan ve boğaz için çok büyük stratejik önemi olan Rumeli Hisarı'ndan söz edilmemiş, II. Mehmet'in karadan yürüttüğü gemilere hiç değinilmemiş, kara savaşına yoğunlaşmış deniz savaşlarından bahsedilmemiş, Batılı devletlerin ve XI. Konstantin'in kardeşlerinin şehre neden yardım etmedikleri konusuna yüzeysel olarak değinilmiş, Türk tarafından II. Mehmet dışında diğer komutanlardan ise çok az söz edilmiştir. Bütün bunlara rağmen Nestor İskender'in muhasaranın bir görgü tanığı olarak derlediği notlarından oluşturduğu bu eseri, çarpışma sahnelerini canlı bir tasvirle vermesi, Türklerin o dönemde kullandığı modern ve çok çeşitli savaş aletlerini ve tekniklerini detaylarıyla anlatması, dünya ve insanlık tarihinde bir dönüm

noktası olan bir olaya değinen ilk Rusça kaynak olması açısından önemlidir.

Açıklamalar

- 1 Nestor İskender'in öyküsü aynı dönemde kendisinden sonra yazılan tarih konulu eserlere örnek teşkil etmiştir. Örneğin; 1564-1566 yılları arasında yazılan 'Kazan Tarihi' adlı eserde konu ve üslup açısından Nestor İskender'in eseriyle büyük benzerlikler vardır. Savaş konusu, yazarın Müslümanların eline esir düşmüş bir Hristiyan oluşu, hikâyenin efsanelerle ve dini motiflerle süslenmesi birebir Nestor İskender'in eseriyle örtüşmektedir (Lihaçev 1980: 259).
- 2 'Dil'den kasıt 'halk' kavramıdır. İstanbul'un fethine kadarki dönemde Yunan literatüründe Roma'nın Türkler tarafından ele geçirileceği fakat bir süre sonra Ruslar tarafından kurtarılıp asıl sahiplerine iade edileceğine dair kehanet ve efsaneler mevcuttur. Bu şekilde, Nestor İskender'in bu kehanetlerden haberdar olduğu sonucu çıkarılabilir.

Kaynaklar

- Arşimandrit, Leonid (1886). *Povest o Tsargrade Nestora İskandera*. Po rukopisi Troitse-Sergiyevu lavrı naç. XVI. veka, No: 773. S.Peterburg.
- Azbelev, S. N. (1961). *K datirovke russkoy povesti o vzyatii Tsargrada turkami*. (otv. red. N. A. Kazakova). Trudı ot drevnerusskoy literaturı, İnstitut russkoy literaturı. T. 17. Moskva-Leningrad: İzdatelstvo akademiya nauk SSSR.
- Dabağyan, L. P. (2005). *Paylaşlamayan Belde Konstantiniyye*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yay.
- Emecen, F. (2012). *Fetih ve Kıyamet*. İstanbul: Timaş Yay.
- Jones, J. R. M. (2012). *1453 Kuşatması – Yedi Çağdaş Rivayet -*. Çev. Cengiz Tomar. İstanbul: Yeditepe Yay.
- Hacıyev, İ. (2009). "Nestor İskender'in İstanbul'un (Tsargrad) 1453 Yılında Türkler Tarafından Fethinin Hikâyesi Eseri". 7. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi, 5-10 Ekim 2009, Bildiriler I. Ankara: Atatürk Kül-

tür Merkezi Yay.

İnanır, E. (2012). *Rusların Gözüyle İstanbul*. İstanbul: Kitabevi.

Kritovulos (2012). *Fetih 1453*. Ankara: Panama Yay.

Kurat, A. N. (1999). *Rusya Tarihi (Başlangıçtan 1917'ye Kadar)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.

Lauşkin, A. V. (1995). *Nestor İskender i russkaya 'povest' o vzyatii Konstantinopolya turkami*. Trudı nauçnogo seminarı 'traditsii russkoy istoričeskoj misli'. İnstitut spetsialnih istoričeskih distsiplin rossiyskoy istorii. Moskva: Akademiya yestyestvennih nauk RF.

Lihaçev, D. S. (1980). *İstoriya russkoy literaturı*. Leningrad: Nauka.

Lurye, Y. S. (1960). *O vozniknovenii teorii "Moskva-tretiy Rim"*. (otv. red. D. S. Lihaçev). Trudı otdela drevnerusskoy literaturı, İnstitut russkoy literaturı. T. 16. Moskva-Leningrad: İzdatelstvo akademiya nauk SSSR.

Mamayev, K. K. (1966). '*Videniye Tsargradskoye v 'povesti o Tsargrade' Nestora İskandera i ego interpretatsiya v nekotoryh pamyatnikah prikladnogo iskusstva*'. Trudı otdela drevnerusskoy literaturı instituta russkoy literaturı. T. 22. Moskva-Leningrad.

Necipoglu, N. (2012). İstanbul Fethi Arifesinde Bizans Başkentine İçeriden Bakış: Bizans ve Batı Kaynaklarına Göre Konstantinopolis (1439-1453). *Tüm Yönleriyle Fetih ve Fatih*. İstanbul: Timaş Yay.

Nicol, D. M. (1992). *The Immortal Emperor, The Life And Legend Of Constantine Palaiologos, Last Emperor Of The Romans*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ortaylı, İ. (1996). İstanbul'un Fethi ve Üçüncü Roma Nazariyesi. *I. Uluslararası İstanbul'un Fethi Sempozyumu, 24-25 Mayıs 1996*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yay.

Skrpil, M. O. (1954). '*İstoriya' o vzyatii Tsargrada turkami Nestora İskandera*'. Trudı otdela drevnerusskoy literaturı instituta russkoy literaturı. T. 10. Moskva-Leningrad.

Smirnov, N. A. (1953). *İstoriçeskoye znaçeniye russkoy "povesti" Nestora İskan-*

- dera o vzyatii turkami Konstantinopolya v 1453 g.* Vizantiyskiy vremennik. No: 7. Leningrad-Moskva: Akademiya nauk SSSR.
- Speranskiy, M. N. (1954). *Povesti i skazaniya o vzyatii Tsargrada turkami (1453) v russkoy pismennosti XVI-XVII vekov.* Trudi otdela drevnerusskoy literatury instituta russkoy literatury. T. 10. Moskva-Leningrad.
- Tansel, S. (1971). *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti.* İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yay.
- Trofimova, N. V. (2005). *Tsitirovaniye bibleyskiykh tekstov v povesti Nestora-İskandera o vzyatii Tsargrada turkami v 1453 g.* XV. Yejegodnaya bogoslovskaya konferentsiya. www.pstgu.ru/download/1236686695.trofimova.pdf (Erişim Tarihi: 10.04.2013).
- Tvorogov, O. V. (1999). *Biblioteka literatury drevney Rusi. Vtoraya polovina XV. veka, Povest o vzyatii Tsargrada turkami v 1453 godu (podgot. teksta, perevod, komment.).* Pod. Red. D. S. Lihaçev, L. A. Dmitriyev, A. A. Alekseyev. Sankt-Peterburg: Nauka.

Alexander Nestor and the Story of the Conquest of Istanbul by the Turks

Gamze Öksüz*

Fatih Yapıcı**

Abstract

Sultan Mehmet II's conquest of Istanbul, which was previously made the capital city of the Christians and Orthodoxy by Byzantine Emperor Constantine I, is a turning point for the beginning of a new era. One of the witnesses of the conquest, Alexander Nestor, wrote a manuscript in the 15th century known as "The Story of the Tsargrad", which had an effect in the world of science in Russia. In this manuscript known as the oldest Russian work on the subject, the writer uses both historical realities and his imagination. It is a disappointment for the writer when Istanbul, the Center of Christianity, falls to the hands of the Turks. The writer writes both about the legends and predictions concerning the foundation and destiny of the city. The war scenes, on the other hand, make up the main theme of the work. In this manuscript Alexander Nestor also says a lot about the attitudes to Mehmet II and the Turks and points out that all the predictions and legends about the city have come true. At the end of his study, he expresses his wish that the prophecy about the city belonging to the Russians will come true one day.

Keywords

Istanbul, conquest, Mehmet II, Alexander Nestor, predictions

* Assoc. Prof. Dr., Gazi University, Faculty of Letters, Department of Russian Language and Literature - Ankara / Turkey
oksuzg@gazi.edu.tr

** Res. Assist. Dr., Gazi University, Faculty of Letters, Department of Russian Language and Literature - Ankara / Türkiye
fyapici@gazi.edu.tr

Нестор Искандер и его «Повесть о взятии Царьграда турками»

Гамзе Оксюз**

Фатих Япыджы****

Аннотация

Покорение Мехмедом II Стамбула, сделанного Константином I столицей христианства и центром православной церкви, стало поворотным моментом в истории, с которого началась новая историческая эпоха. Написанная очевидцем покорения города Нестором Искандером предположительно в XV веке рукопись «Повесть о взятии Царьграда турками» вызвала большой интерес в русских научных кругах. В этой рукописи, которая считается наиболее древним русским текстом о взятии Стамбула, историческая действительность тесно переплетена с творческим вымыслом. Автор, разочарованный взятием турками-мусульманами центра христианства, в своей рукописи приводит легенды и прорицания об основании и судьбе Стамбула, основная же часть работы посвящена батальным сценам. Нестор Искандер, часто и откровенно выражающий свое враждебное отношение к Мехмету и туркам, утверждает, что в прошлом все легенды и прорицания об этом городе сбылись, и исходя из этого, завершает свою повесть желанием осуществления следующего предсказания о городе – безусловном взятии Стамбула русскими.

Ключевые слова

Стамбул, покорение, Мехмед II, Нестор Искандер, прорицание

* доц.док., университет Гази, факультет литературы, кафедра русского языка и литературы- Анкара / Турция
oksuzg@gazi.edu.tr

** науч.сотр., университет Гази, факультет литературы, кафедра русского языка и литературы- Анкара / Турция
fyapici@gazi.edu.tr

